

๑๐๕. อรหันต์ผู้ไพบูลย์ด้วยอทุกขมสุขเวทนา

An Arahant with neither-Pleasant-nor-Painful Feeling

ขอน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

In Honor of the Blessed One of the Fully Enlightened One

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network. 2016

ความสำคัญของบทความ

ตามนิยามของคำว่า “พระอรหันต์” นั้น หมายถึง อริยบุคคลผู้ประเสริฐสูงสุดแล้ว ผู้มีกิเลสอาสวะหมดสิ้นแล้ว ผู้ละสังกิเลสทั้งหลายเพื่อพระนิพพานได้แล้ว หรือ “ผู้ได้ปราศจาก ชาติ-ชรา-มรณะ-โสกะ-ปริเทวะ-ทุกข์-โทมนัส-อุปายาส เป็นธรรมดาแล้ว” กล่าวคือ ผู้ได้ลาสังสารทุกข์ไปสู่นิพพานได้แล้ว ไม่ได้เกี่ยวข้องกับโลกมนุษย์ด้วยสมบัติอะไรอีกต่อไปด้วย “ปัญญาคุณ-วิสุทธิคุณ” [พุทธคุณ ๒] โดยมีคุณบทแห่งบุคคลด้วยการเจริญภาวนา ที่เรียกว่า “ภาวิตัตต์” หมายถึง ผู้ถึงพร้อมด้วยตนเองได้พัฒนาแล้ว และถึงพร้อมแห่งตนคือมีจิตใจซึ่งพัฒนาเต็มที่แล้ว เพราะฉะนั้น ความตรัสรู้ถึงสัมโพธิญาณแห่งอรหันต์ผลได้นั้น ย่อมมีอำนาจครอบงำจิตด้วย “กิริยารวม” [ตัตรมัจฉัตตตา-ความเป็นกลางในอารมณ์นั้นๆ = ตัตรมัจฉัตตตูปกขา (ข้อ ๑ ในอุเบกขา ๑๐)] ที่หมายถึง “อุเบกขา-อุเบกขาเวทนา-อทุกขมสุขเวทนา” หมายถึง ความวางเฉยเป็นกลางอย่างสมดุลสมบุรณ์สนิทในธรรมทั้งปวง โดยไม่ประกอบกรรมใดๆ อีกต่อไป ที่จิตถูกยึดครองกลุ่มรุมด้วยกิเลสแห่ง “ตัณหา” และ “ทิฏฐิ” จึงต้องประกอบด้วยคุณบทแห่งทักษิณบุคคลด้วย “พุทธคุณ ๕” ที่ถึงพร้อมด้วยคุณชาติ ๒ อย่าง ได้แก่ (๑) “ความสำเร็จแห่งพุทธภาวะ” [ความเป็นพระพุทธรเจ้า = อดตหิตสมบัติ คือ ความถึงพร้อมแห่งประโยชน์ตน] -ปัญญาคุณ และและ “ความเป็นอัตตนาถะ” คือ พึ่งตนเองได้ กับ (๒) “ความสำเร็จแห่งพุทธกิจ” [หน้าที่ของพระพุทธรเจ้า = ปรหิตปฏิบัติ คือ การปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น] -กรุณาคุณ และ “ความเป็นโลกนาถ” คือ เป็นที่พึ่งของชาวโลกได้ ด้วยเหตุนี้ พระอรหันต์ผู้ไพบูลย์ด้วย “อทุกขมสุขเวทนา” จึงเป็นผู้มีปัญญาตรัสรู้ธรรมทั้งปวงด้วย “ญาณวิโมกข์” โดยอาศัย “ญาณทัสสนะ” ที่เรียกว่า “อนัตตานุปัตตนา-ยถาภูตญาณ” [สุญญตสมาธิ-สุญญตวิโมกข์] เพื่อถอนอิตตาภินิเวศ [อุปาทิขันธ-อุปาทานขันธ] เพราะฉะนั้น พระอรหันต์นิมิตเจ้าสูงสุด จึงได้ชื่อว่า “พระอเสขะ-อเสขบุคคล” ที่เรียกว่า “อนุปาทิสถนิพพาน-บุคคลอนุปาทิสถ” คือ ผู้ไม่เหลือเชื้อกิเลสอุปาทิใดๆ แล้ว.

บทความที่ ๑๐๕ ประจำปี ๒๕๕๕ – อรหันต์ผู้ไขว่คว้าด้วยอทุกขมสุขเวทนา

ในธรรมชาติของความเป็นปุถุชนธรรมดาทั่วไปนั้น มักไม่ค่อยสนใจใฝ่ดีให้การเสวยความรู้ อารมณ์ใดเป็นมันเหมาะ ที่เป็นตัวของตัวเอง นั่นคือ มีความรู้สึกแค่ให้มันผ่านไป หลงๆ ลืมๆ ไม่รู้เรื่องจริงจัง [มฤตยูตัจจะ-อัมปชัญญะ] ก็เนื่องด้วยความละเอียดไม่ใส่ใจ [อวิชา] และความไม่ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท [อัปมาตะ] แต่อย่างไรก็ตาม เกณฑ์มาตรฐานในการจำแนกอารมณ์ความรู้สึกทั่วไปนั้น เรียกว่า “เวทนา ๓” [Sensation] อันเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นเพราะ (๑) “อายตนะภายใน ๖” [สพายนะ-อินทรีย์ ๖; ตา-หู-จมูก-ลิ้น-กาย-ใจ] (๒) “อายตนะภายนอก ๖” [พาหิรายตนะ-อารมณ ๖: รูป-เสียง-กลิ่น-รส-โผฏฐัพพะ-ธรรมารมณ] และ (๓) “วิญญาน ๖” คือ ความรู้แจ้งอารมณ์ ที่ประจวบกันอย่างพอเหมาะด้วย “ผัสสะ ๖” [Contact] คือ ความกระทบ ความประจวบกันแห่งอายตนะทั้ง ๑๒ ดังนี้

“เวทนา ๓” หมายถึง การเสวยอารมณ์ ความรู้สึกรสของอารมณ์ ได้แก่

- (๑) “สุขเวทนา” คือ ความรู้สึกสุข สบาย ทางกายก็ตาม ทางใจก็ตาม
- (๒) “ทุกขเวทนา” คือ ความรู้สึกทุกข์ ไม่สบาย ทางกายก็ตาม ทางใจก็ตาม
- (๓) “อทุกขมสุขเวทนา-อุเบกขาเวทนา” คือ ความรู้สึกเฉยๆ จะสุขก็ไม่ใช่ ทุกข์ก็ไม่ใช่

ในการเชื่อมต่อกันระหว่าง “เวทนา ๖” [Feeling] กับ “สัญญา ๖” [Perception] คือ ความกำหนดได้หมายรู้ ความหมายรู้อารมณ์ ความจำได้หมายรู้ ได้แก่ (๑) รูปสัญญา-ความหมายรู้อารมณ์ (๒) สัททสัญญา-ความหมายรู้ (๓) คันธสัญญา-ความหมายรู้ (๔) รสสัญญา-ความหมายรู้อารมณ์ (๕) โผฏฐัพพสัญญา-ความหมายรู้สัมผัสทางกาย และ (๖) ชัมมสัญญา-ความหมายรู้อารมณ์ทางใจ และในกระบวนการคิดแบบสืบสาวถึงเหตุและผลอย่างครบถ้วนทุกมุมมอง “องค์รวมแห่งกระบวนทัศน์” [Holistic Paradigm] ด้วยการทำกุศลกรรมโดยการเจริญภาวนากรรมฐานใน “โยนิโสมนสิการ” [จตุปปาตญาณ-ปัจฉยปริคคหญาณ] นั้น ได้แก่

- (๑) “อนุโลมปฏิจจนูปบาท” [สมุทวาร] คือ การสืบสาวความเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลาย โดยสาวออกไปตามลำดับจากเหตุไปหาผลข้างหน้า เช่น “อวิชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี” หรือ “สังขารเป็นปัจจัย วิญญานจึงมี” เป็นต้น หรือเป็นการคิดแบบเชิงวิเคราะห์เปรียบเทียบกันระหว่างบรรดาสภาวะธรรมในกลุ่มๆ นั้น เพื่อจัดจำแนกเป็นกลุ่มๆ หรือเป็นกฏย่อยๆ เฉพาะตน [ลักษณะเฉพาะตน (ปัจเจกคุณลักษณะ) –Uniqueness]
- (๒) “ปฏิโลมปฏิจจนูปบาท” [นิโรธวาร] คือ การสืบสาวความเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลาย โดยสาวเรื่องทวนจากผลเข้าไปหาเหตุเช่น “วิญญานมี เพราะสังขารเป็นปัจจัย” หรือ “สังขารมี เพราะอวิชาเป็นปัจจัย” เป็นต้น หรือเป็นการคิดแบบเชิงสังเคราะห์ที่เทียบเคียงกันระหว่างบรรดาสภาวะธรรมในกลุ่มๆ นั้น เพื่อหาข้อสรุปเป็นหลักทฤษฎี [ลักษณะสากล (สามัญคุณลักษณะ) –Universality]

สำหรับกระบวนการคิดตาม “หลักอภิปัจจยตา-ปฏิจจสมุปบาท” นั้น ต้องอาศัยองค์ประกอบด้วยข้อธรรม ๑๒ องค์ [ได้แก่ อวิชา-สังขาร-วิญญาณ-นามรูป-สฬายตนะ-ผัสสะ-เวทนา-ตัณหา-อุปาทาน-ภพ-ชาติ-ชรา-มรณะ] เพื่ออนุโลมหรือปฏิโลมสภาวะธรรมทั้งหลายใน “ปัจจัยธรรม” [บรรดาธรรมหรือสภาวะธรรมที่มี อวิชาเป็นมูลเหตุในสังสารจักรหรือภวัจักร] ดังเช่น โดยจำแนกตามหลักธรรม “สังเขป ๔” (ข้อ ๒ ในปฏิจจสมุปป็นนธรรม ๖ หรือความเป็นหลักธรรมองค์ประกอบอยู่ใน “ภวัจักร” คือ วงล้อแห่งภพอันเป็น อากาหมუნวนต่อเนื่องไปแห่งภาวะของชีวิตที่เป็นไปตามเหตุปัจจัย ในหลักปฏิจจสมุปบาท) เพื่อพิจารณา ถึงเหตุและผล ดังนี้

“สังเขป ๔-สังคหะ ๔” หมายถึง ช่วง ๔ หมวด ๔ หรือ กลุ่ม ๔ ได้แก่

(๑) อดีตเหตุ = อวิชา-สังขาร

(๒) ปัจจุบันผล = วิญญาณ-นามรูป-สฬายตนะ-ผัสสะ-เวทนา

(๓) ปัจจุบันเหตุ = ตัณหา-อุปาทาน-ภพ

(๔) อนาคตผล = ชาติ-ชรา-มรณะ [พร้อมด้วย โสกะ-ปริเทวะ-ทุกข์-โทมนัส-อุปายาสะ]

ฉะนั้น ในกระบวนการคิดทั้ง (๑) แบบคล้อยตามจากเหตุไปหาผล [อนุโลม-เปรียบเทียบวิเคราะห์จัดกลุ่มย่อยหรืออัญญาณ] และ (๒) แบบคิดย้อนจากผลกลับไปหาเหตุ [ปฏิโลม-เทียบเคียงหาข้อสรุปสังเคราะห์ตั้งทฤษฎี] นั้น พระพุทธเจ้าทรงใช้เป็นแนวคิดและเครื่องมือในการสร้าง “ปัญญาญาณ” ทั้งหลายในวิปัสสนาภูมิ [ปัญญาจักขุ-ตาปัญญา (ข้อ ๓ ในจักขุ ๕) คือ ทรงประกอบด้วยพระปัญญาคูณยิ่งใหญ่ เป็นเหตุให้สามารถตรัสรู้ริยัสัจจธรรม] ที่ทรงรู้เห็นนามรูปตามเป็นจริงโดยไตรลักษณ์ [ยถาภูตญาณทัตสนะ] ดังเช่น (๑) “ปัญญาเห็นธรรม” [ดวงตามเห็นธรรม-ธรรมจักขุ] คือ ความสามารถเห็นธรรมด้วยญาณในภavana ที่เรียกว่า “ญาณทัตสนะ” [ทิพจักขุญาณ-ยถาภูตญาณ] และ (๒) “ปัญญาตรัสรู้ธรรม” [สัมโพธิญาณ] คือ ปรินิพพานด้วย “อภิญญาแห่งญาณทัตสนะ” ที่บริสุทธิ์ [ญาณทัตสนวิสุทธิ (ข้อ ๗ ในวิสุทธิ ๗) คือ ความรู้ทั้งหมดใน “อริยสัจ ๔” หรือ “อริยมรรค” หรือญาณในวิปัสสนา ที่เรียกว่า “อริปัญญาธรรมวิปัสสนา” (ข้อ ๑๔ ในมหาวิปัสสนา ๑๘) คือ การพิจารณาเห็นธรรมด้วยปัญญาอันยิ่ง ที่ก้าวล่วง สาราทานาภินิเวส-ความยึดมั่นด้วยถือว่าเป็นแก่นสาร-ความยึดมั่นด้วยถือว่าตนมีแก่นสารเป็นนิจ กับ “ยถาภูตญาณทัตสนะ” (ข้อ ๑๕ ในมหาวิปัสสนา ๑๘) คือ การหยั่งรู้ด้วยญาณในวิปัสสนาตามที่เป็นจริง ที่ก้าวล่วง สัมโมหาภินิเวส-ความยึดมั่นด้วยความหลงใหล] อนึ่ง ให้ทำความเข้าใจที่ถูกต้องกับ คำว่า “มหาวิปัสสนา ๑๘” นั้น ได้แก่ (๑) อนิจจานุปีตสนา (๒) ทุกขานุปีตสนา (๓) อนัตตานุปีตสนา (๔) นิพพิทานุปีตสนา (๕) วิราคานุปีตสนา (๖) นิโรธานุปีตสนา (๗) ปฏิณิสตคคานุปีตสนา (๘) ขยานุปีตสนา (๙) วยานุปีตสนา (๑๐) วิปริณามานุปีตสนา (๑๑) อนิมิตตานุปีตสนา (๑๒) อัปปมิตตานุปีตสนา (๑๓) สุธมฺมตานุปีตสนา (๑๔) อริปัญญาธรรมวิปัสสนา (๑๕) ยถาภูตญาณทัตสนะ (๑๖) อาทีนวานุปีตสนา (๑๗) ปฏิสังขานุปีตสนา (๑๘) วิวัฏฏานุปีตสนา ตามลำดับ

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อทำการศึกษาถึงความบริสุทธิ์ของพระอรหันต์ ว่ามีอาการลักษณะเป็นเช่นใด นั้น ก็ให้พิจารณาตามเกณฑ์ต่อไปนี้ไว้ก่อน คำว่า “อรหันต์” หมายถึง “ชีวาสพ” คือ ผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว ผู้หมดกิเลส ผู้มีจิตที่ไม่ประกอบกรรมด้วย “กิริยาชวนะ” และยังคงประกอบด้วยความบริสุทธิ์ของพระอรหันต์ ที่เรียกว่า “นิปปริยายสุทธิ” หมายถึง ความบริสุทธิ์โดยสิ้นเชิงไม่มีการละและการบำเพ็ญอีก หรือ อริยบุคคลผู้ประกอบด้วย “พุทธคุณ ๘” หมายถึง คุณของพระพุทธเจ้า มี ๘ ประการ ดังนี้

- (๑) อรหํ เป็นพระอรหันต์
- (๒) สมมาสมพุทฺโธ ตรัสรู้เองโดยชอบ
- (๓) วิชชาจรณสมุปฺปนฺโน ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ
- (๔) สุกฺโต เสด็จไปดีแล้ว
- (๕) โลกวิทู เป็นผู้รู้แจ้งโลก
- (๖) อหฺนฺตฺโร ปริสทมฺมสารถิ เป็นสารถีฝึกคนที่ฝึกได้ ไม่มีใครยิ่งกว่า
- (๗) สตฺถา เทวมนุสฺสานํ เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
- (๘) พุทฺโธ เป็นผู้ตื่นและเบิกบานแล้ว
- (๙) ภควา เป็นผู้มีโชค

นอกจากนี้ ให้พิจารณานิยามของ คำว่า “พระอรหันต์” (พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่ม ๔ ภาค ๑ - หน้าที่ 255-256 FILE 80) ซึ่งประกอบด้วยคุณชาติ ๒๔ ประการ ดังนี้

- (๑) เป็นผู้ปราศจาก “ราคะ-โทสะ-โมหะ” แล้ว
- (๒) ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว
- (๓) ปลงภาระแล้ว
- (๔) บรรลุประโยชน์ตนแล้ว
- (๕) มีเครื่องผูกไว้ในภพสิ้นไปรอบแล้ว
- (๖) พันวิเศษเพราะรู้ชอบแล้ว
- (๗) มีลิมอันยกขึ้นแล้ว
- (๘) มีคูอันกลบแล้ว
- (๙) มีเสาระเนียดอันถอนขึ้นแล้ว
- (๑๐) เป็นผู้ไม่มีลิมสลักแล้ว
- (๑๑) เป็นพระอริยะแล้ว
- (๑๒) ลคฺชงคฺคิอฺมานะแล้ว
- (๑๓) วางภาระแล้ว
- (๑๔) หมดเครื่องผูกพันแล้ว

- (๑๕) มีชัยชนะอย่างคิวิเศษแล้ว
- (๑๖) ท่านกำหนดรู้ทุกข์แล้ว
- (๑๗) ละสมุทัยแล้ว
- (๑๘) ทำนิโรธให้แจ้งแล้ว
- (๑๙) ยังมรรคให้เกิดแล้ว
- (๒๐) รู้ยิ่งซึ่งธรรมที่ควรรู้อย่างแล้ว
- (๒๑) กำหนดรู้ธรรมสิ่งที่ควรกำหนดรู้แล้ว
- (๒๒) ละธรรมที่ควรละแล้ว
- (๒๓) บำเพ็ญธรรมที่ควรบำเพ็ญแล้ว
- (๒๔) ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งแล้ว

ในอีกนัยหนึ่งเพิ่มเติมขึ้น สำหรับบุคคลผู้อัปโซควาสนาที่จะได้เห็นคุณอันใหญ่ในพระธรรมวินัยนี้ได้ ย่อมประกอบด้วยอาการลักษณะอัปจาก “อุดมมงคลแห่งชีวิต” [มงคลอันสูงสุด-มงคล ๓๘] นั่นคือ ไม่เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย และยังคงเอาอีกว่า “เป็นเรื่องโกหก เป็นอาทิ” ย่อมขึ้นชื่อว่า “โทษ ๑๑ ประการ” ในบุคคลผู้ดำ ผู้กล่าวขู่ ฟังทราบโดยพระบาลีว่า: “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุหนึ่งใด ผู้ดำ ผู้กล่าวขู่เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย มักค้ำว่าพระอรหันต์” ข้อที่ภิกษุหนึ่ง ไม่พึงประสบ “ความฉิบหาย ๑๑” อย่างใดอย่างหนึ่ง นั้นมิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส ฉะนั้น บทว่า “ความฉิบหาย ๑๑ อย่าง” (พระวินัยปิฎก ปรีวาร เล่ม ๘ - หน้า 960 FILE 10) ได้แก่

- (๑) **ภิกษุหนึ่งไม่บรรลุลูกที่ไม่บรรล** [ไม่ถือครองพระสัตตอุสาสน์]
- (๒) **เสื่อมจากคุณที่ได้บรรลุแล้ว** [สำคัญผิดในอริยมรรค-ธรรมธัมมจัจ-สัมมุทัจจะ]
- (๓) **สังฆกรรมของภิกษุหนึ่งไม่พอใส่** [ไม่ปราศจากนิวรรณ์-ปปัญจะ ๓: คัมภีระ-ทิฎฐิ-มานะ]
- (๔) **ภิกษุหนึ่ง ย่อมเป็นผู้มีความดูหมิ่นในพระสังฆกรรม** [อวิชา-เรียนไม่รู้เรื่อง]
- (๕) **เบื้อหน้าประพตติพรหมจรรย์** [ปรารถนาภูมิแห่งหมา]
- (๖) **ต้องอาบัติที่เศร้าหมองอย่างใดอย่างหนึ่ง** [สีลวิบัติ-ทิฎฐิวิบัติ]
- (๗) **ลาสิกขาเวียนมาเป็นคนเลว** [ต้องอาบัติปาราชิก ผิดใจกับเจ้าอาวาส]
- (๘) **ถูกความเจ็บไข้ คือ โรคอย่างหนัก** [ถูกครอบงำด้วยวิบากกรรมแห่งขันธมาร]
- (๙) **ถึงความคลั่งเป็นบ้า** [จิตฟุ้งซ่าน โดยวิปริต ไม่มีสติสัมปชัญญะ โดยวิปลาต]
- (๑๐) **ย่อมหลงใหลทำกาลกิริยา** [วอนหาที่ตายด้วยสำคัญว่าบรรลุลูกพิเศษแล้ว]
- (๑๑) **เบื้อหน้าแต่มรณะ เพราะแตกแห่งกาย ย่อมเข้าถึง อบาย-ทุกติ-วินิบาต-นรก** [ปรโลก]

เมื่อพิจารณาถึง คุณสมบัติแห่งบุคคลผู้มีอาสวะสิ้นแล้วได้นั้น ต้องเริ่มที่มูลเหตุแห่งกุศลธรรมทั้งหลายด้วย “ศีลบริสุทธิ” ๑ “สมาธิบริสุทธิ” ๑ และ “ปัญญาบริสุทธิ” ๑ ตามลำดับในบทไตรสิกขาให้ได้ เพื่อหลีกเลี่ยงจาก “ความฉิบหาย ๑๑” อย่างใดอย่างหนึ่ง ดังกล่าวข้างต้นนั้น ฉะนั้น ให้พิจารณาถึงสาระบางส่วนใน “พระธรรมวินัย” ที่ชำระความประพฤติกรรมให้สะอาดบริสุทธิได้ก่อน นั่นคือ “ศีล” จนก้าวถึงฝ่าย “สมาธิ” และฝ่าย “ปัญญา” ดังรายละเอียดใน “วินัยเป็นข้อปฏิบัติให้บรรลุความหลุดพ้นจากกิเลสเป็นที่สุด” [ให้พิจารณาธรรมตามเกณฑ์ใน “ธรรมชั้น ๕” ได้แก่ ศีลชั้น-สมาธิชั้น-ปัญญาชั้น-วิมุตติชั้น-วิมุตติญาณทัสสนชั้น] ต่อไปนี้

[วินัยเป็นข้อปฏิบัติให้บรรลุความหลุดพ้นจากกิเลสเป็นที่สุด]

(พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ เล่ม ๑ ภาค ๑ - หน้าที่ 171-172 FILE 01)

ก็อีกประการหนึ่ง “กุศลธรรม” เหล่าใด ซึ่งมี “สังวร” เป็นมูล อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้แล้ว บุคคลผู้ทรง “วินัย” นั้นแล ชื่อว่า “เป็นทายาทแห่งกุศลธรรม” เหล่านั้น เพราะธรรมเหล่านั้น มี “วินัย” เป็นมูล [ข้อ ๔-ข้อ ๘ เรียกว่า “ธรรมสมาธิ ๕” และให้พิจารณาตามหลักอนุโลมปฏิจางสมุปปาท คือ ให้รู้เห็นจากเหตุสาวยไปหาผลได้] สมจริงดังคำที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า:

- (๑) “วินัย” [ศีลวัตร] ย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่ “สังวร” [ความสำรวม]
- (๒) “สังวร” ย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่ “อวิปปฏิสาร” [ความไม่เดือดร้อน]
- (๓) “อวิปปฏิสาร” ย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่ “ปราโมทย์” [ความปราโมทย์]
- (๔) “ปราโมทย์” ย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่ “ปีติ” [ความอิ่มใจ]
- (๕) “ปีติ” ย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่ “ปัสสัทธิ” [ความสงบ]
- (๖) “ปัสสัทธิ” ย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่ “สุข” [ความสุข]
- (๗) “สุข” ย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่ “สมาธิ” [ความตั้งใจมั่น]
- (๘) “สมาธิ” ย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่ “ยถาภูตญาณทัสสนะ” [ความรู้เห็นตามเป็นจริง]
- (๙) “ยถาภูตญาณทัสสนะ” ย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่ “นิพพิทา” [ความเบื่อหน่าย]
- (๑๐) “นิพพิทา” ย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่ “วิราคะ” [ความสำรอกกิเลส-มรรคญาณ]
- (๑๑) “วิราคะ” ย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่ “วิมุตติ” [ความหลุดพ้น-ผลวิมุตติ]
- (๑๒) “วิมุตติ” ย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่ “วิมุตติญาณทัสสนะ” [ความรู้เห็นความหลุดพ้น-ผลญาณ-ปัจจเวกขณญาณ]
- (๑๓) “วิมุตติญาณทัสสนะ” ย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่ “อนุปาทาปรินิพพาน” [ความดับสนิทหาเชื้อมิได้-อัสวัภยญาณ]

นอกจากนี้ ให้พิจารณา “เจตนาสูตร” ประกอบเพิ่มเติมให้รู้ประจักษ์ยิ่งขึ้น ดังนี้

๒. เจตนาสูตร

ว่าด้วย ผู้มีศีลสมบูรณ์ไม่ต้องตั้งเจตนาให้เกิดอวิปปฏิสาร

(พระสุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย ทสก-เอกาทสกนิบาต เล่ม ๕ - หน้าที่ 4-6 FILE 38)

[๒] พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า:

- (๑) ผู้ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล [วินัย] ไม่ต้องทำเจตนาว่า “ขอ อวิปปฏิสาร จงเกิดขึ้นแก่เรา” ผู้ก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ อวิปปฏิสาร เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลเป็นธรรมดา
- (๒) ผู้ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ไม่มีวิปปฏิสาร [ความเดือดร้อน] ไม่ต้องทำเจตนาว่า “ขอ ปราโมทย์ จงเกิดขึ้นแก่เรา” ผู้ก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ ปราโมทย์ เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ไม่มีวิปปฏิสารนี้ เป็นธรรมดา
- (๓) ผู้ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ปราโมทย์ไม่ต้องทำเจตนาว่า “ขอ ปิติ จงเกิดแก่เรา” ผู้ก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ ปิติเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ปราโมทย์นี้ เป็นธรรมดา
- (๔) ผู้ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีใจปิติไม่ต้องทำเจตนาว่า “ขอกายของเราจง สงบ [ปีสัทธา]” ผู้ก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ กายของบุคคลผู้มีใจมีปีติสงบนี้ เป็นธรรมดา
- (๕) ผู้ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีกายสงบไม่ต้องทำเจตนาว่า “ขอเราจงเสวย ความสุข [สุข]” ข้อที่ บุคคลผู้มีกายสงบเสวยสุขนี้ เป็นธรรมดา
- (๖) ผู้ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีความสุขไม่ต้องทำเจตนาว่า “ขอจิตของเราจง ตั้งมั่น [สมาธิ]” ผู้ก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ จิตของบุคคลผู้มีความสุขตั้งมั่นนี้ เป็นธรรมดา
- (๗) ผู้ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีจิตตั้งมั่น ไม่ต้องทำเจตนาว่า “ขอเราจรรู้แจ้ง เห็นตามความเป็นจริง [ยถาภูตญาณทัสสนะ]” ผู้ก่อน ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ บุคคลผู้มีจิตตั้งมั่น [อวิกเขปะ-ไม่หวั่นไหว ฟุ้งซ่าน] รู้เห็นตามความเป็นจริงนี้ เป็นธรรมดา
- (๘) ผู้ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้รู้เห็นตามความเป็นจริงไม่ต้องทำเจตนาว่า “ขอเราจง เบื่อหน่าย [นิพพิทา] จง คลายกำหนด [วिरาคะ]” ผู้ก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ บุคคลผู้รู้เห็นตามความเป็นจริงเบื่อหน่ายคลายกำหนดนี้ เป็นธรรมดา
- (๙) ผู้ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้เบื่อหน่ายคลายกำหนด [นิพพิทาวिरาคะ] ไม่ต้องทำเจตนาว่า “ขอเราจง ทำให้แจ้งซึ่ง วิมุตติญาณทัสสนะ” ผู้ก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ บุคคลผู้เบื่อหน่ายคลายกำหนดทำให้แจ้งซึ่ง วิมุตติญาณทัสสนะ นี้เป็นธรรมดา
- (๑๐) ผู้ก่อนภิกษุทั้งหลาย นิพพิทาวिरาคะ มีวิมุตติญาณทัสสนะเป็น “ผล” [สิ่งที่เกิดจากเหตุ = วิบากผล] มีวิมุตติญาณทัสสนะเป็น “อานิสงส์” [ผลดีที่บังอกเมยแห่งบุญกุศล = อานิสงสผล]

- (๑๑) ยถาภูตญาณทัสสนะ มีนิพพิทาวิราคะเป็นผล มีนิพพิทาวิราคะเป็นอนานิสงส์
- (๑๒) สสมาธิ มียถาภูตญาณทัสสนะเป็นผล มียถาภูตญาณทัสสนะเป็นอนานิสงส์
- (๑๓) สุข มีสสมาธิเป็นผล มีสสมาธิเป็นอนานิสงส์
- (๑๔) ปัสสัทธิ มีสุขเป็นผล มีสุขเป็นอนานิสงส์
- (๑๕) ปีติ มีปัสสัทธิเป็นผล มีปัสสัทธิเป็นอนานิสงส์
- (๑๖) ปราโมทย์ มีปีติเป็นผล มีปีติเป็นอนานิสงส์
- (๑๗) อวิปปฏิสาร มีปราโมทย์เป็นผล มีปราโมทย์เป็นอนานิสงส์
- (๑๘) คีล [วินัย] ที่เป็นกุศลมีวิปปฏิสารเป็นผล มีวิปปฏิสารเป็นอนานิสงส์ ด้วยประการดังนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายย่อมหลั่งไหลไปสู่ธรรมทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายย่อมยังธรรมทั้งหลายให้บริบูรณ์ เพื่อจาก **เตภูมิกวัญ** ผู้ยินดีสักกายะ = **สักกายทิฏฐิ: ความเห็นว่าเป็นตัวของตน** (ข้อ ๑ ในสังโยชน์ ๑๐) ในวาทะว่า: “**ย่อมข้ามฝั่งแห่งเตภูมิกวัญ**” [สังสารวัฏฏ์ = กามาวจรภูมิ-รูปาวจรภูมิ-อรูปาวจรภูมิ] กล่าวคือ “**ชาติและมรณะเสียได้**” [มีสังสารทุกข์สิ้นแล้วแห่งสังกิเลสทั้งหลาย] คือถึง “**พระอมตมหา นิพพาน**” ได้ อันมิใช่ฝั่ง ไปถึงฝั่งคือ **นิพพาน** ด้วยประการดังนี้แล

จบ เจตนาสูตรที่ ๒ -----

ด้วยเหตุนี้ ผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลายนั้น จึงมีความจำเป็นต้องพึงประพฤติปฏิบัติในการศึกษาค้นคว้า พระธรรมวินัย อย่างจริงจังและเข้าใจได้อย่างถูกต้อง ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ โดยไม่ละทิ้งธรรมไปด้วย ความประมาท ที่เรียกว่า “**อปปมาทะ**” คือ **ความไม่ประมาท** หรือ “**อปปมาทสัมปทา**” คือ ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท เพราะมีการครองเฝ้าระวังสำรวมกายและใจด้วย “**สติสัมปชัญญะ**” [สติปัญญาแห่ง ญาณทัสสนะ ที่ควรประกอบด้วยความซื่อสัตย์แห่งเสขปฏิสัมภิทา (ปัญญาแตกฉาน) = **พระอรหันต์**] ตามแนวทางประพฤติปฏิบัติสัมมาปฏิบัติใน “**มัชฌิมาปฏิทา-อริยมรรคมีองค์ ๘-อริยสัจ ๔**” และมีกระบวนการคิดพิจารณาในบรรดาสภาวธรรมแห่งนามรูปโดย “**อิทัปปัจจยตา-ปฏิจจสมุปบาท**” [ปัจจัยการ ๑๒] เพื่อให้ เกิดปัญญาเห็นธรรมแห่งนามรูปโดยไตรลักษณ์ ที่เรียกว่า “**โยนิโสมนสิการสัมปทา**” คือ ความถึงพร้อมด้วยการเรียนรู้โดยกระบวนการใช้ปัญญาค้นคิดถึงเหตุผล ที่เรียกว่า “**โยนิโสมนสิการ**” หมายถึง **การใช้ความคิด ถูกวิธี** [ตามหลักอิทัปปัจจยตา-ปฏิจจสมุปบาท] ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- (๑) การทำในใจโดยแยบคาย
- (๒) มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาสืบค้นถึงต้นเค้า สวหาเหตุผลจนตลอดสาย
- (๓) แล้วคิดแยกแยะออกพิเคราะห์ ดูด้วยปัญญาที่คิดเป็นระเบียบและ โดยอุบายวิธีที่แก้ปัญหาได้
- (๔) เพื่อให้เห็นสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย
- (๕) ให้ค้นพบสังขธรรมตามเป็นจริงแห่งกฎธรรมชาติ [ธรรมฐิติ-ธรรมนิยาม ๓-ชั้นมฐิติญาณ-ยถาภูตญาณ-สัมมาทัสสนะ = สัมมาทิฏฐิ]

ฉะนั้น กล่าวโดยสรุป ปัญญาทั้งหลายที่เกิดในการเจริญภาวนา [จักขุ-ญาณ-ปัญญา-วิชา-แสงสว่าง = ยถาภูตญาณทัสสนะ] นั้น เรียกว่า “ภาวนามยปัญญา” ย่อมหมายถึง “ปัญญาของพระอรหันต์” ไม่ใช่ปัญญาสามัญของปุถุชนทั่วไป [ไตรจ্ঞานวิชา คือ วิชาความรู้เพื่อทำมาหากินตามคติทางโลก ซึ่งไม่ได้ช่วยการหลุดพ้นออกจากทุกข์แห่งชีวิต เป็นได้แค่ “โลกียปัญญา” ยังไม่ใช่ “โลกียญาณ” แต่อย่างใด นั่นคือ ยังเป็นความรู้แบบ “อวิชา” หรือ “อสัมปชัญญะ” หรือทรมปัญญาตามโลกธรรมอยู่ หรือปัญญาแห่งอนริยะ และประกอบด้วยสังสารทุกข์ เพราะยังไม่ใช่ปัญญาอันประเสริฐแห่งอริยะ ที่ยังถูกยึดครองด้วยตัณหาและทิฏฐิอยู่] กล่าวคือ พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้านั้น คือ “ปัญญาแห่งอริยปริเยสนา” อย่างแน่นอน

ประการสุดท้ายนี้ เมื่อพิจารณาความหมายสำคัญแห่งพระอรหันต์ในภาพรวมนั้น ย่อมหมายถึงผู้เป็นอริยบุคคลสูงสุดแล้ว ผู้มีกิเลสอาสวะหมดสิ้นแล้ว ผู้ละสังกิเลสทั้งหลายเพื่อพระนิพพานได้แล้ว นั่นคือ “ผู้ได้ปราศจาก ชาติ-ชรา-มณะ-โสกะ-ปริเทวะ-ทุกข์-โทมนัส-อุปายาส เป็นธรรมดาแล้ว” หรือผู้ได้ลาสังสารทุกข์ไปสู่นิพพานได้แล้ว ไม่ได้เกี่ยวข้องกับโลกมนุษย์ด้วยสมบัติอะไรอีกต่อไปด้วย “ปัญญาคณ-วิสุทธิคุณ” [พุทธคุณ ๒] โดยมีคุณบทแห่งบุคคลด้วยการเจริญภาวนา [อัตตสัมปทา (ข้อ ๔ ในบุพนิมิตแห่งมรรค ๗) คือ ความถึงพร้อมแห่งตนคือมีจิตใจซึ่งพัฒนาเต็มที่แล้ว] ที่เรียกว่า “ภาวิคัตต” หมายถึง ผู้ถึงพร้อมด้วยตนเองได้พัฒนาแล้ว ซึ่งก็หมายถึง “พระอรหันต์” นั่นเอง เพราะฉะนั้น ความตรัสรู้ถึงสัมโพธิญาณแห่งอรหันต์ผลได้นั้น ย่อมมีอำนาจครอบงำจิตใจด้วย “กิริยาชวนะ” [ศตวรรษมัตตดา-ความเป็นกลางในอารมณ์นั้นๆ = ตตวรรษมัตตูปกขา (ข้อ ๑ ในอุเบกขา ๑๐)] ที่หมายถึง “อุเบกขา-อุเบกขาทวนา-อทุกขมสุขเวทนา” หมายถึง ความวางเฉยเป็นกลางอย่างสมดุลสมบูรณ์สนิทในธรรมทั้งปวง โดยไม่ประกอบกรรมใดๆ อีกต่อไป ที่จิตถูกยึดครองกลุ่มมรรคด้วยกิเลสแห่ง “ตัณหา” และ “ทิฏฐิ” [ปาริสุตฺตูปกขา (ข้อ ๖ ในอุเบกขา ๑๐) คือ อุเบกขาอันไม่ขวนขวายโดยปราศจากโยคะธรรมทั้งหลายทั้งสิ้นแล้ว] ดังเช่น ปุถุชนสามัญทั่วไปตามกระแสนิยมแห่งโลกธรรม เพราะฉะนั้น อริยบุคคลผู้ที่นับเป็นพระอรหันต์ได้นั้น จึงต้องประกอบด้วยคุณบทแห่งทักษิณบุคคลด้วย “พุทธคุณ ๕” ที่บ่งบอกถึงการปฏิญาณตนถึงพร้อมด้วยคุณชาติ ๒ อย่าง ได้แก่ (๑) “ความสำเร็จแห่งพุทธภาวะ” [ความเป็นพระพุทธเจ้า = อัตตหิตสมวัตติ คือ ความถึงพร้อมแห่งประโยชน์ตน]-ปัญญาคณ และและ “ความเป็นอัตตนาถะ” คือ พึ่งตนเองได้ กับ (๒) “ความสำเร็จแห่งพุทธกิจ” [หน้าที่ของพระพุทธเจ้า = ปหิตปฏิบัติ คือ การปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น]-กรุณาคุณ และ “ความเป็นโลกนาถ” คือ เป็นที่พึ่งของชาวโลกได้ ด้วยเหตุนี้ พระอรหันต์ผู้ไพบูลย์ด้วย “อทุกขมสุขเวทนา” จึงเป็นผู้มีปัญญาตรัสรู้ธรรมทั้งปวงด้วย “ญาณวิโมกข์” [ญาณในวิปัสสนาทั้งหมดใน “อนุปัสสนา ๗”] โดยต้องอาศัย “ญาณทัสสนะ” ที่เรียกว่า “อนัตตานุปัสสนา-ยถาภูตญาณ” [สุญญตสมาธิ-สุญญตวิโมกข์] เพื่อถอนกิเลสฐานุสัยแห่งอิตถาภินิเวส [อุปาทิขันธ์-อุปาทานขันธ์] เพราะฉะนั้น พระอรหันต์จึงนาสพเจ้าสูงสุดในพระธรรมวินัยนี้ จึงมีชื่อว่าเป็น “พระอเสขะ-อเสขบุคคล” ที่เรียกว่า “อนุปาทิเสสนิพพาน-บุคคลอนุปาทิเสส” คือ ผู้ระงับการเสวยอารมณ์ทั้งปวงแล้ว โดยไม่เหลือกิเลสอุปาทิใดๆ เหลืออีกเลย.

